

■ Az egykori Templom tér be- és körülépítésére legelőbb létrehívták az Erzsébet (Wittelsbach, 1837–1898) királyi védnökségével a Szent Erzsébet Egyletet, majd 1890-ben a Fogadalmi Templómépitő Bizottságot, és kiírták a tervpályázatot, amelyre összesen 34 pályamű érkezett, a legkülönbözőbb stílusok megjelenítésével. Az első díjat nem adták ki. A második díjas a PAX jelű, a harmadik az INRI. A PAX pályaterv tervezői: Aigner Sándor – jeles Schulek-tanítvány – és a szegedi születésű Rainer Károly (1875–1951) építész, Czigler és Hauszmann-tanítvány. Közös tervük alapján építették fel 1905-ben a rókus templomot, a Szabadkáról ide került építész, Raichl J. Ferenc kivitelezésében. A harmadik díjas Foerk Ernő és Sándy Gyula munkája lett. (És mégis mit hoz a szerencse, a bronzos terv valósult meg, „bearanyozva”). Érdemes lenne egyszer körbejárnunk a további 32 pályatervet – ennyi idő távlatából –, annál is inkább, mert Foerk tervét elsőként Csernok János borbos-hercegprímás javasolta. Az ünnepélyes alapkövetésre 1914. június 21-én került sor, de a bokrétaünnepélyt csak 1923-ban tartották meg, majd Szeged–Csanád egyházmegye 900 éves jubileuma alkalmából avatták fel Angelo Rotta érsek, pápai nuncius jelenlétében. A hatalmas neoromán templom egyúttal munkálatait Ottovay István (1877–1945) szegedi építésztervező és -kivitelező fogta össze, számos mestereket, szakmai vállalkozót irányítva.

Ez a hatalmas építmény Magyarország egyik legszebb terének éke, szakraális életünk és építészettünk figyelemre méltó alkotása.

Rerrich Béla zseniális mérnökember centenáriumi emléktáblájának avatására készülünk 1981-ben, amikor volt tanítványai közül sokakat sikerült meg megtalálnom, többek között Virágh Pált is. A nagy mesterről írt levelében így val-

Fotó: Schmidt Andrea

A tér építészei

lott: „Egy éven át dolgoztam a Dóm tér tervezésén. Minden kovácsoltvas ablakrács, lámpa, zászlótartó az én tervem alapján készült, nem szólva a kőfaragómunkákról. Ifjan – és dús hajzattal – ma is látható vagyok a püspöki árkád közepén lévő kapu feletti Ohmann-féle supraport egyik oldalán, a Rerrich-iroda többi tagjával egyetemben, amint áhíttal hallgatjuk Szent Ágoston tanítását. Mágis örömmel gondolok vissza erre a felejthetetlen tanulóévre. Kétszeresen és többszörösen is kötődök ahhoz a zseniális városhoz, Szegedhez, annál is inkább, mivel a Rerrich tér kialakítását személyes érdememnek is tekintem: én terveztem azt a teret lezáró épületet, a Béke-

épületet, amit 1952-re fel is építettek.”

A Dóm téri épületgyűjtés zsenialitása és csodálata abban rejlik, hogy Rerrich Béla olyan megoldást talált, amellyel az alkalmazott anyag és színhatása olyan keretet ad a fogadalmi templomnak, amelynél jobb és szebb el sem képzelhető. Az árkádok oszlopainak merész megoldása feledtet minden merevséget, amelyet a templom monumentalitása parancsol a térre. Rerrich kivitelezésében és többszörösen is kötődök ahhoz a zseniális városhoz, Szegedhez, annál is inkább, mivel a Rerrich tér kialakítását személyes érdememnek is tekintem: én terveztem azt a teret lezáró épületet, a Béke-

épületet, amit 1952-re fel is építettek.”

Az emlékkünnepség kapcsán felvettem a kapcsolatot a Ker-

tészeti Egyetemen is, mivel jogelődjének, a Kertészeti Tanintézetnek Rerrich Béla 1908-tól tanára, haláláig igazgatója volt. Az akkori rektor hatalmas elismeréssel emlékezett Rerrich életpályájáról, a régi magyar paraszti kertek érdekében kifejtett munkásságáról.

Az egykori Rerrich-tanítvánnyal és munkatársával, Szilágyi Dezsővel szintén 1981-ben kerültem levelező viszonyba, és szép megemlékezése professzoráról a Somogyi-könyvtári műhely 1982/3. szá-

Ezen utolsó írásával búcsúzik régi külső munkatársunktól, akit tegnap helyeztek örök nyugalomra a Belvárosi temetőben, a város által adományozott díszsírhelyen.

Bátyai Jenő

„Májusban eldől, hogy érettségi lesz, vagy csak ballagás”

A hipnózis szakértője a „pszichofegyverről”

■ Ki volt Vlagyimir Behtyerev?

– Orosz akadémikus, komoly tudós, híres ideggyógyász. A szakma jól ismeri, de a laikusok is tudhatnak róla, mindazok, akik hallottak akár a róla elnevezett betegségről, a Behtyerev-kórról, akár arról a ma is működő intézetről, amely őrzi a nevét. A század elején működött, 1927-ben halt meg, különös körülmények között. A sztori szerint egy tudományos kongresszuson, barátai társaságban kérdezték tőle, hol késett, mire azt találta felelni: egy kacskakezű paranoiást vizsgáltam. Aznap este a professzor rosszul lett, három nap múlva a hamvait vitték a családjaához...

■ Sztálin orvosa volt?

– Persze. A sok közül az egyik.

■ Azt írja az újság, hogy Behtyerev élete utolsó két évében sikeres kísérleteket folytatott: a vezetőes rádiót használta fel arra, hogy hallgatóságát hipnotikus állapotba hozza.

– Rádióhullámokkal nem lehet hipnotizálni. De a rádió keresztül – a beszéddel – elérhető szuggesztív. Az a baj, hogy a laikusok általában nem jól használják a szavakat. A szuggesztív: éber állapotban közvetített ajánlás, netán parancs. Ilyen például a reklám. Ha egy filmben a szereplők folyton Coca Colát isznak, az emberek a szünetben ott fognak tolongani a Cola-árusnál. Ha elég gyakran ismétlik a reklámszövegeket – legyünk stílszerűek, például ezt: „Üde fogor, tiszta száj, reggel-este Dél-

Egyik lapársunk nemrégiben „Titkos orosz pszichofegyver?” címmel beszámolt bizonyos különleges moszkvai kísérletekről. A bizonytalanságra nemcsak a címbeles kérdőjel utal; a cikkből kiderül, hogy egy orosz újságíró nyomozási eredményeire támaszkodik a feltételezés; a nagypéldányszámú hetilap munkatársa összefüggésbe hozott egymással bizonyos tényeket, s arra a következtetésre jutott, hogy rádióhullámok, vagy infrahanghatások révén tömeges „agyátprogramozással” kísérleteznek orosz katonai-tudományos körök – „egyelőre szerény méretekben, lokálisan”. A beszámoló az orosz kolléga legfőbb aggodalmával zárul: a pszichofegyver könnyen kerülhet illetéktelen kezekbe. Miről van szó? Bulvárlapi szenzációhajszáról? Valódi veszedelméről? Van-e tudományos háttér-alapja egy ilyen feltételezésnek? Ezt kértdeztük a hipnózis szakértőjétől, dr. Boncz István pszichiátertől (SZOTE, Pszichiátriai Klinika); s ha már a rádió keresztül végrehajtható tömeges „agyátprogramozás” került szóba – óhatatlanul a jelenlegi magyar rádiós-tévé kormányzati sikerpropaganda lehetséges hatásai is.

madár” –, akkor az emberek előbb-utóbb késététet éreznek, hogy kövessék az ajánlást és Délmadárt olvassanak... A hipnózis – az más. Sem nem éber, sem nem alvó, hanem sajátosan megváltozott tudatállapot, amelyben rendkívül fogékony az ember a szuggesztív hatásra.

■ Kizárhatjuk tehát, hogy az éber rádióhallgató hipnotizálható?

– Igen. De az imént említett megváltozott tudatállapot mellett léteznek egyéb pszichés állapotok is, amikor megnő a fogékonyosság a szuggesztív ráhatásra. Például, amikor az ember nagyon fél, vagy nagyon boldog, amikor valami miatt tartósan feszültségben él. Nem nehéz elképzelni, hogy a 20-as évek Oroszországában, amikor nemcsak egy Sztálint sértő elszólás, hanem kisebb „bűnök” miatt is pillanatok alatt urnában találta magát bárki – tömegek éltek félelemben.

■ Az sem lehet egészen véletlen, hogy mostanában kerülnek elő Behtyerev egykori vizsgálati feljegyzései és egyéb baljós jelek gyűjthetők össze – tömegszuggesztív kísérletekre.

– Mindannyian a bőrünkön érzünk itt, a világ keleti tájain egyféle „várakozási feszültséget”. Ez minden átmeneti korban és átmeneti társadalomban így van, sokkal nagyobb feszültség terheli az embereket, mint a konszolidált társadalmakban. Magyarországon sok minden eldőlt az utóbbi négy évben; lettek olyanok, akiknek most jól megy, mégis okuk van a feszült kételyre: vajon ezután is jól fog menni? Mások azért élnek feszültségben, mert rosszul, vagy rosszabbul megy nekik és a leszakadhatóság remélve viaskodnak. Szakmai alapszabály, hogy a hipnózis nem a rendelésben kezdődik, hanem már a várakozásban. Labilis, változékony társadalmi viszonyok és életkörülmények között szuggesztíbilisebbek az emberek, mint konszolidált viszonyok között. Nem megváltozott tudatállapotról van tehát szó, „csak” felfokozott várakozásról, bizonyos készenléti állapotról, feszültségről. Ez kétségtelenül érzékelhető napjainkban, Magyarországon is.

■ Hasonló társadalmi feszültségeket használtak ki a diktátorok is?

– A legteljesebb mértékben.

Ugyancsak a 20-as években működött a francia tudós, Gustave Le Bon, aki a tömegek lélektana című művében olyan szemléletesen írt a témáról, hogy érdemes röviden idézni: „A legmélyrehatóbb megfigyelések azt látszanak bizonyítani, hogy az olyan egység, ki sokáig működésben levő tömeg közé volt szorulva, olyan különös áramlatba jut, – az őt körülvevő áramlat vagy valami ismeretlen ok következtében, hogy ez az állapot nagyon közel jár ahhoz az ígéhez, amelyet a hipnotizáló a hipnotizáltra gyakorol... Szuggesztív befolyása alatt ellenállhatatlan erő ragadja bizonyos tettek elkövetésére. Ez a hév a tömegeknek még ellenállhatatlanabb, mint a hipnotizált alanyánál, mert a mindenik egyénre egyformán ható szuggesztív növekszik azáltal, hogy kölcsönössé lesz.” A diktátorok ismerték, jól megtanulták ezt a leckét.

■ A „várakozási feszültségek”, a társadalmi készenléti állapot kihasználható a tömegkommunikációs eszközök révén?

– Az elektronikus sajtó, a rá-

dió és a tévé, valamint a hallgatók-nézők viszonya sajátosan egyoldalú. Nem áll módomban visszaszólani. Kötelek vagyok befogadni. Olyasmint ez, mint a prédikáció a szószékéről. A hatást növeli, ha az információt többszörösen megerősítik, ha karizmatikus egyéniség, vagy számomra hiteles, szavahihető ember közvetíti. Független a hatás a közlés tartalmától is. És a befogadó személyiségétől. Ez utóbbról elég beszédes egy néhány évvel ezelőtti tapasztalatunk: mindenki emlékezhet rá, hogy Magyarországon a tévésorozat hatására gyűjtés indult szegény Isaura felszabadítására... Hogy a kérdésre adandó választ közelítem: ismert az a tény, hogy nálunk tíz polgár közül heten nem olvasnak rendszeresen újságot; ez azt is jelenti, hogy Magyarországon tömegek hagyatkoznak a rádió és a tévé közléseire.

■ Ha a kommunikátorok ismerik a szuggesztíbilis feltételeit, a hatást növelő tényezőket és ezeket tudatosan alkalmazzák, akkor elképzelhető, hogy tömegek gondolkodását „állíthatják át” az általuk kívánt mó-

mában megtalálható. (Tényleg szép lenne, ha a város egyik legszebb parasztkertjének, Bálint Palkó Pálét az újszegedi Ligetben megvalósítaná!) Rerrich Béla fiával, a melbourne-i olimpia magyar párbajtőrscsap tagjával – aki Stockholmban telepedett le 1957-ben – ugyancsak ekkor ismerkedtem meg, és számtalan élményt mesélt apjáról.

A tér és tervezőinek sorában az első három helyezettet Pánek Sándor a Dóm tér történetéről megjelent írásában említi; a negyedik díjat Thomas Antal kapta, aki igen artisztikus, bár lehet, hogy Szegedtől idegen tervet nyújtott be. A templomtervező Foerk is nyújtott be tervpályázatot a tér körülépítésére, de csak az 5–6. helyre sorolták, így hát meg is sértődött. Az 1927-ben kiírt tervpályázatra 18 munka érkezett be. Amint Habermann Gusztávtól tudjuk, a 18. helyezést egy nagyon tehetséges fiatal építész, Lehoczky György (1901–1979) érte el, aki úgy járhatott építész tudományával, mint Zombory Lajos, kiábrándulva sikertelenségeiből – bár épületei ma is állnak Miskolcon, Lillafüreden, Budapesten –, inkább festőművész lett Nyugaton, először Bregenzben, majd Saarbrückenben. Külföldi festői munkássága óriási, amelyet itthon alig ismerünk.

Rerrich terve valóban csak felében valósult meg annak idején, a tér csak szakaszosan épült be. Előbb a SZOTE oktatási épületével, majd a Somogyi-könyvtár és Levélpár új palotájával, az üveg- és vasbeton architektúrával, de a klinker építőművészet törekvéseit is tisztelőben tartva vált a tér jelen elképzeléseink szerint teljessé.

don?

– Ez roppant kényes kérdés. Egyfelől ismerjük Gustave Le Bon nézeteit a tömeg viselkedéséről és erkölcséről, illetve erkölcselenségről; másfelől ismerjük a hipnóterápiás tapasztalatból, hogy az ember hipnózisban nem csinál „énidegen” dolgokat.

■ Mi az „énidegenség”?

– Lechner professzor hallgatói közül hipnózisban csak azok gyűjtötték rá a krétára – használták cigarettaként a krétát – akik egyébként dohányoztak; a lányok csak a bokájuk fölé húzták a szoknyájukat a parancsra – megfelelően a kor viselkedési normáinak. A példákat lehet szaporítani, a lényeg az, hogy azonnal „kiugrik” a hipnózisból az egység, mielőst a saját erkölcsi normáival ellenkező parancsot kap. A pszichoterapeuta a hipnózist a beteg gyógyítása érdekében, a viselkedésének megváltoztatása céljából alkalmazza; de nem lehet „az agykat átprogramozni”. Az eredeti kérdésre azt tudom mondani: a mai Magyarországon a médiának lehet erős befolyása a tömegekre; de az emberek – a napi valóságából, az életkörülményeikből leszüretelt – elemi tapasztalatai ellene hathatnak még egy professzionális módon megtervezett és véghezvitt kormányzati sikerpropagandának is. A választások előtti tömegkommunikációs befolyásolás „eredményét” nem lehet megjósolni; majd májusban eldől, hogy érettségi lesz, vagy csak ballagás.

Sulyok Erzsébet